

บทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคาม: การใช้ภาษาและภาพสะท้อนสังคม Sorapanya Mahasarakham: Language Devices and Social Reflections.

กัญญา บุรีรัตน์¹, สุชาลักษณ์ ธรรมดวงศรี² และชนัยชนม์ ปลั่งเจริญศรี³
Kanya Burirat¹, Suchalak Thamduangsi² and Chanaichon PlangCharoensri³
^{1,3}อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
²อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Received: 27 June 2022
Revised: 28 July 2022
Accepted: 1 August 2022

^{1,3}Lecturer from the Faculty of Humanities and Social Sciences Rajabhat Mahasarakham University

²Lecturer from the Faculty of Education Rajabhat Mahasarakham University

Corresponding Author Email: asstkanya@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ภาษาและภาพสะท้อนทางสังคมในบทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคาม โดยผู้วิจัยได้รวบรวมเอาบทสวดสรภัญญะในจังหวัดมหาสารคามมาวิเคราะห์ในมิติด้านการใช้ภาษาและภาพสะท้อนทางสังคม พบว่า บทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคามมีการใช้ภาษาที่สื่อความหมายชัดเจน เน้นการใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่ายไม่ซับซ้อน มีการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์มาเรียงร้อยถ้อยคำทำให้เกิดความหมายที่ลึกซึ้ง นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงในแง่ของรูปแบบและเนื้อหาของบทสวดสรภัญญะอันเนื่องมาจากวัตถุประสงค์ของการนำไปประยุกต์ใช้เนื่องในโอกาสและพิธีการสำคัญต่าง ๆ ในจังหวัดมหาสารคาม ลักษณะการใช้ภาษาในบทสวดสรภัญญะจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานหรือ พิธีการต่าง ๆ เช่น การใช้คำที่มาจากภาษาต่างประเทศในการประพันธ์ รวมไปถึงการใช้คำคมซึ่งถือเป็นกลวิธีทางภาษาอันแยบยลที่ใช้ในการถ่ายทอดข้อคิดดี ๆ ในบทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคามในด้านภาพสะท้อนทางสังคมของบทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคามพบว่าการสะท้อนในด้านความเป็นอยู่วิถีชีวิตสมัยก่อน การประกอบสัมมาอาชีพของชาวอีสานมักเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม วิถีคิดความเชื่อของชาวอีสาน พิธีกรรมเพื่อบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในด้านครอบครัวพบว่าสมาชิกในครอบครัวต้องรักใคร่ สามัคคี รู้จักหน้าที่ของตนเองตามครรลองของพุทธศาสนาที่ปลูกฝังในเรื่องบุญกรรม ความกตัญญูทวดเทวี และในด้านคำสอนพบว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยการนำไปใช้ในงานหรือพิธีกรรมต่าง ๆ โดยถ้าหากเป็นการประกวดสรภัญญะทำนองสังโยคเนื้อหาที่มักจะสั่งสอนให้เยาวชนนับถือพุทธศาสนาและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ขณะที่ถ้าหากเป็นงานเชิดชูเกียรติบุคคลงานไหว้ครู มักจะมีเนื้อหาที่สั่งสอนให้เยาวชนประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมนั่นเอง

คำสำคัญ: สรภัญญะจังหวัดมหาสารคาม, การใช้ภาษา, ภาพสะท้อนสังคม

Abstract

This academic consists purposes was to study language devices and social reflections in Sarapanya Mahasarakham. Sarapanya in Mahasarakham were compiled and analyzed in terms of language devices and social reflections. The results found that denotative meaning is obviously communicated focusing on utterances which enable to understand easily, and literary devices is used to convey touching meanings. Besides, in term of pattern and content changes in Sorapanya as a results of occasional and ritual applications in Mahasarakham province, lexical selection should be adapted and changed according to objectives in each rituals; foreign words use in composition, as well as epigram which is considered as a strategy to precisely convey of positive

thoughts of Sorapanya Mahasarakham. In term of social reflections, it revealed traditional Esan people ways of life, agricultural occupations, Esan belief, and sacred rituals. In family belief, members were instilled to spread love, harmony and realize what their responsibilities were due to ways of Buddhism relying on fate and gratitude. In doctrine showed that contents vary on application, if purpose involves with Buddhism, content will be composed as a dhamma to teach listeners based on Buddha doctrine while honoring person, paying respect to teacher purposes, contents will be composed for teaching listener becoming good role model in society.

Keywords: Sorapanya Mahasarakham, Language Devices, Social Reflections

บทนำ

ด้วยมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เป็นมหาวิทยาลัยเพื่อท้องถิ่นมีนโยบายที่จะสนองพระราชโองการของพระบาท สมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงต่อยอดแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชบิดา ที่ทรงให้ความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นทุกด้านโดยเฉพาะการพัฒนาคน ซึ่งการพัฒนาคนนั้นควรได้เริ่มต้นจากการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนได้รู้และตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง ด้วยสมัยแห่งข้อมูลข่าวสารในยุคโลกาภิวัตน์มีส่วนสร้างปัญหาให้กับเยาวชนไทยรับและสนใจข้อมูลด้านอื่น ๆ มากกว่ารากเหง้าของตนเองอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่ง

บทสวดสรภัญญะนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สูงค่าและเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปราชญ์ชาวบ้านได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อจรรโลงพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งสาระสำคัญหรือเนื้อหาในบทสวดสรภัญญะแต่ดั้งเดิมมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนา พุทธประวัติ การสรรเสริญพระรัตนตรัยเป็นส่วนมาก โดยการสวดสรภัญญะมักจะกระทำโดยอุบาสกและอุบาสิกาที่มาทำบุญที่วัดในช่วงวันสำคัญทางศาสนา แรกเริ่มเดิมทีนั้นการสวดสรภัญญะมักจัดขึ้นโดยวัดซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องการให้ฆราวาสที่มาทำบุญเข้าร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมซึ่งก่อให้เกิดความบันเทิงและเป็นการกระชับความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น พร้อมทั้งได้ร่วมกันเผยแผ่พุทธศาสนาด้วย

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการสวดสรภัญญะได้จัดให้มีการแข่งขันร้องหรือประกวดการสวดสรภัญญะขึ้นอย่างแพร่หลาย โดยมีหน่วยงานราชการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดประกวดทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ในแง่ของรูปแบบการสวดสรภัญญะที่จำกัดอยู่ภายในวัดหรือชุมชน หมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ ต่อมาได้มีการขยายออกมามีในระดับจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดมหาสารคามที่ได้มีการนำเอาการสวดสรภัญญะมาจัดประกวดในระดับจังหวัดทุก ๆ ปี เนื้อหาของบทสวดได้มีการขยายขอบเขตออกมาโดยมีการนำเอาบทสวดสรภัญญะไปใช้ในโอกาสสำคัญ พิธีการสำคัญ หรือวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันไหว้ครู วันแม่แห่งชาติ หรือการนำไปบรรยายเกี่ยวกับเรื่องเล่าตำนานต่าง ๆ เช่น การตั้งเมืองมหาสารคามของท้าวมหาชัยกวตในวันสถาปนาเมืองมหาสารคาม บุญบั้งไฟบ้านเขวา ภูมินามหรือสถานที่สำคัญต่าง ๆ เป็นต้น จากการเปลี่ยนแปลงข้างต้นในแง่ของรูปแบบและเนื้อหาของบทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคาม อันเนื่องมาจากวัตถุประสงค์ของการนำไปประยุกต์ใช้ ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่ศึกษาการใช้ภาษาและภาพสะท้อนสังคมของบทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดผลดีต่อการสวดสรภัญญะในแง่ของนำไปประยุกต์ใช้ในโอกาสสำคัญ พิธีสำคัญหรือวันสำคัญต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามของชาวอีสานให้คงอยู่สืบไป

บทวิเคราะห์

1. ลักษณะการใช้ภาษาบทสวดสรรภัญญะในจังหวัดมหาสารคาม

อย่างที่ทราบกันดีว่าบทสวดสรรภัญญะส่วนใหญ่มีการริเริ่มโดยพระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้าน ซึ่งถูกนำมาใช้ในการบรรยายหรือเล่าเรื่องเหตุการณ์ ตำนานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาให้กับพุทธศาสนิกชนได้รับฟังกันที่วัด ดังนั้นลักษณะการใช้ภาษาในบทสวดจะเน้นการใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน มีการเชื่อมโยงเอาคติสอนใจ ประสบการณ์ในชีวิตประจำวันมาสอดแทรกร่วมกับการบรรยาย ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า บทสวดสรรภัญญะในจังหวัดมหาสารคามส่วนมากมีการใช้ภาษาที่สื่อความหมายชัดเจนเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์มาเรียงร้อยถ้อยคำ ทำให้เกิดความหมายที่ลึกซึ้งก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมต่อผู้รับฟัง ดังผลการศึกษาต่อไปนี้

1.1 การใช้ภาพพจน์ (Figure of Speech) เป็นการใช้สำนวนโวหารถ้อยคำที่ผู้ประพันธ์ใช้ในการสร้างภาพในจิตของผู้อ่านให้ตรงกับภาพในใจของผู้เขียน เพื่อให้มีโนภาพเด่นชัดขึ้น (เพียร ละลอกแก้ว และคณะ, 2533, น.13) โดยการใช้ภาพพจน์จะสร้างพลังให้แก่การสื่อสาร กระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการและแรงเร้าให้ขบคิด (กิริติ ธิไชย, 2553, น.54) ทำให้สื่อความหมายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

1) ภาพพจน์แบบอุปมา (Simile) การใช้ภาพพจน์แบบอุปมา (Simile) คือ การเปรียบเทียบของสองอย่างซึ่งอาจไม่ใช่ของชนิดเดียวกันหรือเรื่องเดียวกัน (กิริติ ธิไชย, 2553, น.54) ดังตัวอย่าง

ให้อายุวรรณะ	พร้อมพละพลังสุด
เข้มแข็งใจผ่องผุด	งามประดุจแก้วมณี (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.33)
อบรมและสั่งสอน	ดุจบิดรผู้สร้างสรรค์
อบอุ่นทุกทุกวัน	ด้วยตัวท่านเหมือนมารดา (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.37)
ภาควิชาเคมี	ของเราดีดีหนักหนา
เหมือนบ้านที่สองว่า	มีบิดามารดาพร้อม (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.37)

2) ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ (Metaphor) การใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ (Metaphor) คือ การกล่าวเปรียบเทียบโดยตรงระหว่างสิ่งที่มีคุณสมบัติร่วมบางประการของของสองสิ่งหรือมากกว่านั้น (กิริติ ธิไชย, 2553, น.54) ดังตัวอย่าง

เคารพอภิวาท	พระแม่ชาติประเสริฐตรี (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น. 12)
ขอทรงพระเจริญ	ขอสรรเสริญพระบิดร
ทรงสุขสถาพร	พระบวรทรงพระเจริญ (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น. 15)
ร่วมโพธิ์แสนอบอุ่น	ร่วมใบบุญโพธิ์สมภาร
เทศไทยสุขสรอายุ	แสนเบิกบานถ้วนทุกคน (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น. 20)
ถึงรัตนหนอ	โกสินทร์ก็สืบปัญญา
มวยไทยคือหน้าตา	เอกลักษณ์ประจำจิตใจ (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น. 25)
เลี้ยงเจ้าถิ่นยังน้อย	เท่าฝายหอยขอบรรยาย
จนตื่นของลูกกลาย	เป็นคืบได้ใหญ่สูงมา (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น. 28)
เป็นผู้มีความรู้	ผู้เลิศหรูผู้เจนจัด
การปกครองถนัด	แสนซื่อสัตย์สุจริต (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น. 15)

3) การเลียนเสียงธรรมชาติ หรือสัทพจน์ (Onomatopoeia) การใช้ภาพพจน์แบบเลียนเสียงธรรมชาติ หรือสัทพจน์ (Onomatopoeia) คือ การใช้เสียงและคำเพื่อเลียนเสียงต่าง ๆ หรือถ่ายทอดเสียงหรือภาพเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้น เพื่อกระตุ้นเร้าให้เกิดจินตนาการ (กิริติ ชาญชัย, 2553, น.52) ดังตัวอย่าง

ลูกเกิดแม่เจ็บปวด	แสนร้าวรวดในร่างกาย
โอโอโอโอโอโอโอ	โอโอโอโอโอโอโอโอโอ
อุแห่วแห่วแห่ว	อุแหวแหว้อแหว้อ
คุณหมอรับประคอง	เจ้าเนื้อทองเจ้าดวงมาน
อุแห่วแห่วแห่ว	อุแหวแหวเจ้าซัซขาน
เสียงร้องเจ้าเปรียบปาน	เสียงประสานบันดาลพร (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.15)
อ๊อ้ออเสียงกบร้อง	เมียนี่ต้องตากฝนพรา
หวังจับกบไปทำ	อาหารกินผิวไม่ห้าม (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.15)

4) ภาพพจน์แบบปฏิพจน์ (Antithesis) การใช้ภาพพจน์แบบปฏิพจน์เป็นการเปรียบเทียบของสองสิ่งตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกัน ดังตัวอย่าง

รำลึกพระคุณแม่	ยิ่งกระแสนลาซล
ที่ร้อนก็ผ่นปรน	ที่หนาวเหน็บก็อุ่นทรวง (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.12)
พระองค์ทรงอ่อนล้า	พระกายอ่อนแรงไป
เหล่าราษฎร์รมน้ำใจ	สวดมนต์ให้ทรงแข็งแรง (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.15)
ขอข้าชนะชัย	คู่แข่งให้แพ้อรนราน
น้อมเกล้าขอรบกรานโปรด	ประทานชนะชัย (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.24)

1.2 การเล่นคำ (Pun on Word) คือ การใช้คำเดียวในที่ต่างกัน ความหมายต่างกัน ทำให้รสชาติของการพรรณนาไพเราะขึ้น และเกิดจังหวะที่กระทบใจได้มากขึ้น (เพียร ละลอกแก้ว และคณะ, 2533, น.41) เช่น การซ้ำคำเพื่อเน้นย้ำความหมาย ดังตัวอย่าง

ทรงเป็นพระพ่อชาติ	ทรงเป็นปราชญ์ของพารา
ทรงเป็นพระบิดา	ทรงคุณค่าแห่งแผ่นดิน (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.15)
มีทั้งพี่และน้อง	มีปรองดองมีโอบอ้อม
ทุกคนสุขสมปอง	เราพี่น้องชาวเคมี (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.37)

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงในแง่ของรูปแบบและเนื้อหาของบทสวดสรรภัญญะอันเนื่องมาจากวัตถุประสงค์ของการนำไปประยุกต์ใช้เนื่องในโอกาสและพิธีการสำคัญต่าง ๆ ในจังหวัดมหาสารคาม ลักษณะการใช้ภาษาในบทสวดสรรภัญญะส่วนใหญ่จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานหรือพิธีการต่าง ๆ เช่น การใช้คำที่มาจากภาษาต่างประเทศในการประพันธ์ อย่างเช่น

1.3 การใช้คำภาษาอังกฤษปนกับภาษาไทยถิ่นอีสาน และภาษาไทยถิ่นกลาง โดยคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่นำมาใช้ส่วนมากจะเป็นชื่อเฉพาะของบุคคลหรือสถานที่ที่ปรากฏในเหตุการณ์หรือเรื่องเล่าต่าง ๆ ในบทสวดสรรภัญญะ ดังตัวอย่าง

กองทุนการศึกษา	ชื่อเดอะฟาฟรอนส์มี
เงินมอบเด็กเรียนดี	ของมหาสารคาม
อายุสิบแปดปี	หน้าตาดีจากเคมีบริดจ์

พรานชิศริปส์ท่านนี้   ปิศุณย์สีเพ็ญพากเพียร
 เพื่อนมาสอนนักเรียน   ผีกหัดครูอยู่อีสาน (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.35)

นอกจากการใช้คำในภาษาต่างประเทศที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามวัตถุประสงค์ของงาน ผู้วิจัยยัง พบว่า บทสวดสรภัญญะ จังหวัดมหาสารคามมีการใช้คำคมด้วย

1.4 การใช้คำคม คือ กลวิธีทางภาษาในการถ่ายทอดคำสั่งสอน แง่คิดหรือข้อคิดดี ๆ ที่แฝงอยู่ในบทสวดสรภัญญะในพิธีต่าง ๆ เช่น แง่คิดในเรื่อง “ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน” ดังตัวอย่าง

...ตัวอย่างที่ดีทนอ	มีค่าพอผู้รักปราชญ์
กว่าคำสอนโอวาท	พ่ออุ้มบ่นพร้าสอน...
...นอกจากได้ความรู้	ตัวคุณครูแบบอย่างให้
สังคมเข้าอย่างไร	ทำแบบไหนจะเหมาะสม...

แง่คิดในเรื่องของพระคุณแม่ “เลี้ยงมาตั้งแต่ตีนเท่าฝาดหอย” ดังตัวอย่าง

...เลี้ยงเจ้าตีนยังน้อย	เท่าฝาดหอยขอบรรยาย
จนตีนของลูกกลายเป็น	เป็นคืบได้ใหญ่สูงมา

แง่คิดเรื่องพระคุณครูซึ่งเปรียบครูเสมือนบิดามารดา “คุณครูดุจบิดามารดา” ดังตัวอย่าง

...อบรมและสั่งสอน	ดุจบิดรผู้สร้างสรรค์
อบอุ่นทุกทุกวัน	ด้วยตัวท่านเหมือนมารดา
ภาควิชาเคมี	ของเราดีดีหนักหนา
เหมือนบ้านที่สองว่า	มีบิดามารดาพร้อม
มีทั้งพี่และน้อง	มีปรองดองมีโอบอ้อม
ทุกคนสุขสมปอง	เราพี่น้องชาวเคมี...

แง่คิดค่านิยมเรื่องความมั่งคั่ง อายุมันขวัญเย็น ดังตัวอย่าง

...นอนหลับได้เงินหมื่น	พอนอนตื่นขอสรรเสริญ
เงินแสนกองพะเนิน	ขออัญเชิญโชคชัยมา
ถ้าครูแบมือไป	ศิษย์ขอให้ทองนั้นหนา
แก้วเพชรมณีว่า	หลังไหลมาหาคุณครู
อีกทั้งบ้านหลังใหญ่	บ้านทรงไทยอันเลิศหรู
มอบให้เหล่าคุณครู	ผู้เลิศรู้ทางเคมี
อายุมันขวัญเย็น	พลังพื้นในกายี
โชคลาภสวัสดิ์	ครูเคมีจงสุขเทอญ (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.28-38)

จากตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าคำคม ถือเป็นกลวิธีทางภาษาอันแยบยลที่ใช้ในการถ่ายทอดข้อคิดดี ๆ ในบทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคาม ทั้งนี้เพื่อเป็นการสะท้อนให้เห็นภาพทางสังคมที่ชาวจังหวัดมหาสารคามมีความรัก ความปรารถนาดี แสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส อันเป็นหลักปฏิบัติที่พึงควรกระทำซึ่งกันและกันของคนในทุก ๆ สังคม

2. ภาพสะท้อนสังคมบทสวดสรภัญญะในจังหวัดมหาสารคาม

2.1 ความเป็นอยู่ ความเป็นอยู่ที่สะท้อนออกมาจากบทสวดสรภัญญะในจังหวัดมหาสารคามมีปรากฏอยู่ค่อนข้างมาก อาทิ ด้านปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตนั้น มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากสมัยก่อนการประกอบสัมมาอาชีพของชาวอีสานมักเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ดังนั้นวิถีคิดความเชื่อของชาวอีสานที่ให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมเพื่อบวงสรวง พระแม่โพสพ พระแม่ธรณี พระภูมิเจ้าที่รวมไปถึงพญาแถน ซึ่งเป็นผู้บันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาลส่งผลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ต่อพืชพันธุ์ธัญญาหาร อีกทั้งยังเป็นการขอขมาที่อาจทำล่วงเกิน หรือเหยียดหยามที่ใดตั้งใจและไม่ตั้งใจ เช่น ประเพณี การเล่นว่าวสะ누 ซึ่งเป็นการเล่นว่าวในคืนวันขึ้นเพ็ญ พืชพันธุ์ธัญญาหารจะได้ผลดีเท่าที่ควรหรือไม่ โดยถ้าหากว่าวยังคงสามารถลอยอยู่ได้ตลอดทั้งคืน ชาวบ้านก็จะมีความเชื่อว่าพืชพันธุ์ธัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์ ดังตัวอย่าง

...เชื่อว่าว่าวติดลม	ส่งเสียงขรมปีละเทือ
เพื่อบูชาผู้จุนเจือ	บันดาลฝนให้ได้ทำนา
เพื่่นคือพญาแถน	บนฟ้าแดนสวรรค์
ขอบคุณเพ็่นนำพา	ได้ทำนาเลี้ยงชีพตน
บ้างว่าเพื่อเสี่ยงทาย	พืชพันธุ์ได้หรือเสียผล
หากว่าวอยู่เบื้องบน	ตลอดคืนนั้นแสนดี...

นอกจากนี้ การเล่นว่าวสะนุยังถือเป็นการสะเดาะเคราะห์ร้ายให้หายไปกับสายลม ดังตัวอย่าง

...บ้างว่าประกอบพิธีกรรม	ความเชื่อแนะนำวิถี
สะเดาะเคราะห์ให้ดวงดี	ชาวบ้านมีกำลังใจ...

ส่วนบทสรภัญญะเพื่อบูชาแม่โพสพ แม่ธรณี และพระภูมิเจ้าที่นั้นจัดทำขึ้นในงานกาชาดประจำจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันของคนอีสานและคุณของข้าว นับเป็นวิถีชีวิตของคนอีสานที่ได้รับมรดกสูงค่าจากบรรพบุรุษ ดังตัวอย่าง

...บ้างว่าเพื่อเซ่นสรวง	เพื่อบำบวงเพื่อขอภัย
หนึ่งปีที่ผ่านไป	ขอขมาแม่โพสพ
อีกแม่พระธรณี	พระภูมิเจ้าที่ผู้งามจบ
ลูกหลานขอเคารพ	ขอโทษหากได้ล่วงเกิน...

2.2 ด้านครอบครัว บทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคามบทเทิดพระคุณแม่สะท้อนให้เห็นว่าในครอบครัวอันประกอบด้วย บิดา มารดา และบุตรนั้นจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องเป็นไปด้วยความรัก การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้รักรู้สามัคคี รู้จักหน้าที่ของตนเองตามครรลองของพุทธศาสนาที่ปลูกฝังให้บุญกรรม โดยบุตรจะต้องมีความกตัญญูตเวทีต่อมารดาในฐานะผู้ให้กำเนิด ตั้งใจเรียน กระทำความดี รู้จักให้เกียรติให้ผู้อื่น มีเหตุผลอดทนต่อความยากลำบาก ทั้งนี้ ถ้าหากเป็นลูกชายก็หวังที่จะให้บวชทดแทนบุญคุณ ส่วนธิดาหวังให้เลี้ยงดูบุพการีตอนแก่เฒ่า ดังตัวอย่าง

...แม่อุ้มท้องเรามา	เก้าเดือนหนาขอวาที
เหนื่อยยากแสนมากมี	ให้เรานี้ได้ปลอดภัย
ลูกเกิดแม่เจ็บปวด	แสนร้าวรวดในร่างกาย
โอ้อ้อโอ้อ้อโอ้อ้อ	โอ้อ้อโอ้อ้อโอ้อ้อโอ้อ้อ...
...ลูกจะทำความดี	แทนแม่นี้แม่มารดา
ตั้งใจเล่าเรียนว่า	ไม่นำพาเรื่องไม่ดี

...สอนบุตรด้วยเหตุผล	ให้อดทนแยกชั่วดี
เรื่องดูถูกคนนี่	บุตรอย่าทำโดยเด็ดขาด
ตัวอย่างที่ดีไหน	มีค่าพ่ผู้รักปราชญ์
กว่าคำสอนโอวาท	พ่ออดมบ่มพราสอน...
...โตขึ้นจะเลี้ยงแม่	เป็นเพชรแท้เป็นสายใย
ความรักผูกพันให้	แม่มารดาเป็นอาจิด
ลูกชายบวชจงว่า	แม่มารดาสู่แดนถิ่น
สวรรค์ตามยถา	ความเชื่อนี้ที่เชื่อมา
ลูกสาวจะเลี้ยงแม่	จะดูแลยามมารดา
เจ็บไข้จะนำพา	จะรักษาโรคให้พ้นภัย
แม่ตายจะเผาผี	ให้แม่นี้สู่แดนไกล
ลูกผิดขอภัย	ยกโทษให้ลูกด้วยเทอญ...

จากตัวอย่างบทสวดสรภัญญะดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นการให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง สังเกตได้จากการนำเอาบทสรภัญญะไปประยุกต์ใช้ในพิธีมอบรางวัลพ่อ-แม่ดีเด่นของชุมชนตักศิลาและชุมชนศรีสวัสดิ์ นับได้ว่าบทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคามได้สะท้อนวิถีชีวิตสะท้อนสภาพสังคมในด้านครอบครัวได้เป็นอย่างดี อีกทั้ง ยังเป็นการสร้างสรรค์สังคมชุมชนให้เข้มแข็งขึ้นได้ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยใช้สถานที่ในวัด อันมีเจ้าอาวาสเป็นผู้นำและอาศัยคนในชุมชนหรือสังคมให้ความร่วมมือก่อเกิดพลังความสามัคคี ความเชื่อมั่นศรัทธาและความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง ตามหลักการปกครอง “บวร” ที่มีบ้าน วัด และโรงเรียนร่วมมือกันสร้างสรรค์ชุมชน

2.3 ด้านคำสอน ในด้านคำสอน พบว่า บทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคามส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับปัจจัยการนำไปใช้ในงานหรือพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การประกวดสรภัญญะทำนองสังโยคซึ่งจัดประกวดเป็นประจำทุกปีโดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นผู้จัด งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชินี งานเชิดชูเกียรติพ่อดีเด่นแห่งชุมชนตักศิลาและศรีสวัสดิ์ งานเชิดชูเกียรติครูมวยไทย เป็นต้น ทั้งนี้ เนื้อหาในบทสวดที่นำเสนอส่วนมากมักสอดคล้องและสะท้อนให้เห็นคำสั่งสอน ดังนี้

1) สอนให้นับถือพุทธศาสนาและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าบทสวดสรภัญญะมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น เนื่องจากพุทธศาสนาถือเป็นต้นกำเนิดของบทสวดสรภัญญะ โดยมีพระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา เป็นชุมชนขับเคลื่อน ดังนั้น เนื้อหาของบทสวดสรภัญญะส่วนใหญ่จึงมีเนื้อหาที่เน้นส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนเคารพและศรัทธาพุทธศาสนา เช่นเดียวกับบทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคาม โดยทุกครั้งที่มีการประกวดสรภัญญะของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดจะต้องมีการนำสวดบทสรภัญญะบทบูชาคุณพระศรีรัตนตรียำทำนองสังโยค เพื่อเป็นบูชาคุณพระศรีรัตนตรียุคครั้งไปและเป็นการปลุกฝังให้เยาวชนนับถือพุทธศาสนา ยึดมั่นในพระธรรมคำสอนของพระองค์ ดังตัวอย่าง

มาลาดวงดอกไม้	มาตั้งไว้เพื่อบูชา
ขอบูชาคุณพระพุทธ	ผู้ได้ตรัสรู้มา
ขอบูชาคุณพระธรรม	ที่เป็นคำสั่งสอนมา
ขอบูชาคุณพระสงฆ์	ผู้ดำรงธรรมวินัย

2) สอนให้เยาวชนประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม เช่น ขยัน ตั้งใจเรียน ประหยัด ซื่อสัตย์อดทน ทำความดี มีคุณธรรม รักศักดิ์ศรี และไม่ทำใหตนเองและคนอื่นในสังคมได้รับความเดือดร้อน (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม, 2553, น.27)

...ท่านสอนให้ขยัน	ประหยัดนั้นยึดให้แน่น
-------------------	-----------------------

ชื่อสัตว์อย่างเหลือแสน	สุจริตยุติธรรม
อดทนต่อหน้าที่	คุณความดีจงด้อมนำ
กตัญญูคุณธรรม	ขอให้จำคำคมนี้
จะทำสิ่งใดใด	ขออย่าให้เสื่อมศักดิ์ศรี
เตือนร้อนอย่าให้มี	ทั้งตัวเองและคนอื่น...

สรุป

บทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคามมีการใช้ภาษาที่สื่อความหมายชัดเจน เน้นการใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่ายไม่ซับซ้อน มีการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์มาเรียงร้อยถ้อยคำทำให้เกิดความหมายที่ลึกซึ้ง เช่น การใช้ภาพพจน์ (Figure of Speech) ซึ่งเป็นศิลปะการใช้ภาษาในรูปแบบหนึ่งซึ่งเกิดจากการเรียงร้อยถ้อยคำด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ผิดแผกไปจากการเรียงลำดับคำหรือความหมายของคำตามปกติ เพื่อให้เกิดภาพหรือให้มีความหมายพิเศษ เช่น การใช้ภาพพจน์แบบอุปมา การใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ การเลียนเสียงธรรมชาติ การใช้ภาพพจน์แบบปฏิพากย์ และการเล่นคำ เป็นต้น นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงในแง่ของรูปแบบและเนื้อหาของบทสวดสรภัญญะ อันเนื่องมาจากวัตถุประสงค์ของการนำไปประยุกต์ใช้ เนื่องจากโอกาสและพิธีการสำคัญต่าง ๆ ในจังหวัดมหาสารคาม ลักษณะการใช้ภาษาในบทสวดสรภัญญะจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานหรือ พิธีการต่าง ๆ เช่น การใช้คำที่มาจากภาษาต่างประเทศในการประพันธ์ รวมไปถึงการใช้คำคมซึ่งถือเป็นกลวิธีทางภาษาอันแยบยลที่ใช้ในการถ่ายทอดข้อคิดดี ๆ ในบทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคาม

ในด้านภาพสะท้อนทางสังคมของบทสวดสรภัญญะจังหวัดมหาสารคามพบว่าในด้านความเป็นอยู่วิถีชีวิตสมัยก่อนการประกอบสัมมาอาชีพของชาวอีสานมักเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ดังนั้นวิถีชีวิตความเชื่อของชาวอีสานจึงให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมเพื่อบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล ส่งผลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ต่อพืชพันธุ์ธัญญาหาร นอกจากนี้ยังมีการเสี่ยงทายด้วยประเพณีการเล่นว่าวสะ누 โดยถ้าหากว่ายังคงสามารถลอยอยู่ได้ตลอดทั้งคืน ชาวบ้านก็จะมี ความเชื่อว่าพืชพันธุ์ธัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์นั่นเอง ในด้านครอบครัวพบว่าสมาชิกในครอบครัวต้องรักใคร่ สามัคคี รู้จักหน้าที่ของตนเอง ตามครรลองของพุทธศาสนาที่ปลูกฝังในเรื่องบุญกรรม ความกตัญญูกตเวทิต์ โดยถ้าหากเกิดเป็นบุตรชายต้องบวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา ขณะที่บุตรธิดาต้องคอยดูแลเลี้ยงดูบุพการี เป็นต้น และในด้านคำสอนพบว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยการนำไปใช้ใน งานหรือพิธีกรรมต่าง ๆ โดยถ้าหากเป็นการประกวดสรภัญญะทำนองสังโยคเนื้อหาก็มักจะสั่งสอนให้เยาวชนนับถือพุทธศาสนา และปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ขณะที่ถ้าหากเป็นงานเชิดชูเกียรติบุคคล งานไหว้ครู มักจะมีเนื้อหาที่สั่งสอนให้เยาวชนประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมนั่นเอง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิชาการฉบับนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณครู อาจารย์ที่ได้สั่งสอนให้ความรู้และขอขอบคุณผู้เขียนบทความวิจัย บทความวิชาการต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้นำมาใช้เป็นข้อมูลในครั้งนี้ มา ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

กิริติ ธิไชย. (2553). *สุนทรียภาพทางภาษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาสารคาม: อินทนิล
บุญจันทร์ จอมศรีประเสริฐ. (2556). *การวิเคราะห์บทร้องและทำนองสรภัญญ์อีสาน*. สืบค้นเมื่อ 24 พฤศจิกายน 25612556, จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/punyapon/2016/06/17/entry-5>.

เพียร ละลอกแก้ว และคณะ. (2533). *เอกสารประกอบการสอนการอ่านทั่วไป 2611204*. มหาสารคาม: วิทยาลัยครูมหาสารคาม

- มโนรส จันทร์พิทักษ์. (2550). การสื่อสารเพื่อการรื้อฟื้นและสืบทอดการสวดสรภัญญะที่บ้านใหม่สมบูรณ อำเภอนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- มัลลิกา มาภา. (2553). การสวดสรภัญญะจังหวัดนครพนม: ศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- สำนักศิลปะและวัฒนธรรม. (2553). บทสวดสรภัญญะท้องถิ่นอีสาน. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม